

ШПАЧЕНКО В.С.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

РОЛЬ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ В ЛЕКСИЧНІЙ СИСТЕМІ ІТАЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Стаття присвячена аналізу фразеологічних одиниць в італійській мові. Розглянуті аналогічні фразеологізми в українській мові, показані подібності та відмінності.

Ключові слова: фразеологія, ідіома, слово, джерела, національний, загальнокультурний, інтернаціональний.

Статья посвящена анализу фразеологических единиц в итальянском языке. Рассмотрены аналогичные фразеологизмы в украинском языке, показаны различия и сходства.

Ключевые слова: фразеология, идиома, слово, национальный, общекультурный, интернациональный.

This article analyzes the phraseological units in the Italian language. Considered similar phraseological units in the Ukrainian language, showing the differences and similarities.

Key words: phraseology, idiom, word, national, general cultural, international.

Фразеологія – одна з найбільш образних і «консервативних» мовних підсистем. На відміну від лексики вона менш схильна до мовних змін, зберігає застарілі слова, архаїчні форми. Значна частина сталих виразів пов'язана з різними реаліями народного побуту, фактами історії, народними віруваннями, звичаями, обрядами. Фразеологізми – це цінне фактографічне джерело носіїв мови.

Фразеологія – “примхлива і невловима” річ. Так каже данський мовознавець О. Есперсен. Факт наявності в мові окрім слів цілих словесних комплексів, які іноді тотожні слову, є лінгвістичними феноменами, які вирізняються яскравою

Шпаченко В.С.

виразністю, образністю та емоційністю. Такі лінгвістичні одиниці викликають інтерес і є приводом для дослідження.

Мета цієї статті – розглянути італійські фразеологічні одиниці (ФО) з точки зору структури, семантики і функцій в сучасній мові, а також порівняти їх з аналогічними ФО української мови.

Лінгвістична значущість ФО – велика, оскільки вони заповнюють деякі прогалини в лексичній системі мови, позначають предмети, властивості, процеси, стани, ситуації. ФО – поєднання слів, компоненти яких настільки пов'язані один з одним, що значення цілого не виводиться із сукупності значень його частин (Кунін А.В., 1972). ФО – стійке сполучення лексем з повністю або частково переосмисленим значенням. Питаннями фразеології займалися багато відомих мовознавці, такі як О.О.Селіванова, В.В. Виноградов, В.М. Телія, А.І. Смирницький, А.В.Кунін, В.А. Маслова, І.В. Арнольд, О.М. Гінзбург, М.М. Амосова та багато інших.

Серед мовознавців немає єдиної думки з багатьох проблем фразеології, таких як: співвідношення між ФО і словом, словосполученням, реченням, принципами класифікації ФО, семантичними і граматичними властивостями ФО, проблеми перекладу ФО з однієї мови на іншу. Труднощі перерахованих проблем пояснюються тим, що ФО є дуже різномірними одиницями, їх складніше і досліджувати в мові, ніж фонему, морфему або слова. Деякі лінгвісти вважають, що фразеологія повинна вивчати всі словосполучення, інші ж вважають, що розглядати потрібно тільки ті словосполучення, в складі яких є елемент, що має семантичних зсув, тобто переносне значення.

ФО – це те що використовують для побудови мовних висловлювань (більше ніж з одного слова), відтворюване (повторюване) в готовому вигляді одиниця мови, має постійне і не залежне від контексту значення. Розмір фразеологізму може бути від двослівного поєднання до цілого речення. ФО можуть мати багатозначність, синонімію і антонімію.

Як окрема мовознавча дисципліна фразеологія з'явилася завдяки французькому мовознавцю Ш. Баллі. Потім Б.А. Ларін створив основу першої семантичної класифікації ФО, яка складалася з трьох напрямків:

1. Змінні поєднання (сполучення) (*un caloroso saluto* – палкий привіт, *applausi fragorosi* – бурні оплески);
2. Фразеологічні сполучення (*silenzio di tomba* – мертва тиша);
3. Фразеологізми у вузькому сенсі слова (*fare il bucato in famiglia*; *lavare i panni sporchi in casa* – виносити сміття з хати).

В.В. Виноградов поглибив і розробив ідеї семантичної класифікації ФО по мірі їх ідіоматичності на матеріалі російської мови. Він виділив три типи ФО:

1. Фразеологічні зрощення (неподільні, нерозкладні стали поєднання), їх значення не пов'язані зі значеннями компонентів і не випливають з них, це максимально лексиколізовані поєднання: *piovere a catinelle* - лити як з відра, *star con le mani in mano* – байдики бити.
2. Фразеологічні єдності стійкі поєднання слів – значення яких не дорівнює значенню компонентів, але цілісне значення вмотивоване переносним значенням їхніх компонентів (*tagliare i ponti* – спалювати мости).
3. Фразеологічні сполучення. Стійкі образи, в яких розуміння окремих слів є обов'язковим для розуміння цілої ФО. Одиниці, у яких цілісне значення вмотивоване прямим значенням їхніх компонентів. (*amico per la pelle* – справжній друг.)

Деякі лінгвісти включають до складу фразеології прислів'я та приказки. Термін “ідіома” у вітчизняній лінгвістиці характеризує ФО з дуже вузьким значенням, з вищим ступенем зрощення. (*віч-на-віч – faccia a faccia*). В італійській лінгвістиці більша частина фразеологізмів називається ідіомами.

Джерелами ідіом можуть бути:

1. Фольклор – *se a novembre tuona, l'annata è buona* (якщо в листопаді гримить, рік буде гарним).
2. Слова повсякденного вжитку – *lavarsene le mani* (вмивати руки, тобто зняти з себе відповідальність).

3. Біблеїзми – *aspettare la manna dal cielo* (чекати манни небесної), *essere un figliol prodigo* (бути блудним сином).

4. Літературні цитати – *vendere la pelle dell'orso prima d'averlo ucciso* (продавати шкуру не вбитого ведмедя), *avere il danno e le beffe* (бути побитим та висміяним, отримати на горіхи).

Фразеологізми існують у всіх областях життя і галузі знань. Вони утворюють тематичні групи:

1. Позначають дії, діяльність та стан людини (*menar qd per il naso* – водити когось за ніс, *avere le mani bucate* – мати діряві руки).

2. Носять анімальний характер (*come cani e gatti* – як кіт з собакою, *sano come un pesce* – здоровий як бик).

3. Відносяться до морської тематики (*non si commetta al mare chi teme il vento* – вовків боятися – в ліс не ходити).

4. Пов'язані з військовою справою (*passare in cavalleria* – зникнути; *far padella* – схибити).

5. Пов'язані з мистецтвом (*non avere né arte né parte* – не мати ні кола ні двора).

6. Пов'язані з релігією (*fare come le campane che chiamano alla messa e non entrano mai in chiesa* – виїжджати на інших, досл. робити як дзвони, які скликають на месу, а самі в церкву не ходять).

Найчисленніша група ФО – це перша, що позначає діяльність людини. Це пояснюється тим, що такі ФО відображають дійсність і дають інформацію про життєдіяльність людини. Морські фразеологізми також численні в італійській мові. Це пояснюється великою значимістю мореплавання в Італії. Велика кількість релігійних фразеологізмів, як в італійській, так і в українській мовах, пояснюється тим, що Біблія добре відома всім християнським народам. У біблійній фразеології відклався тривалий, унікальний історичний досвід. Серед ФО мови можна знайти: історизми (*fare la politica del carciofo* – не братися за все відразу, робити все поступово. Згідно словника К. Лапуччі, ця фраза належала королю Сардинії Карлу Еммануїлу III, який порівнював Італію з артишоком і пропонував кожному задовольнятися лише однією частиною); архаїзми (*dare (avere) il resto del Carlino* – дати на горіхи (досл. дати/отримати здачу з Карліно. Карліно – монета, випущена в 1278 р.

в Сицилії, пізніше монета з такою назвою випускалася в інших містах); поетизми (*fare le parti del leone* – отримати левину частку); варваризми (*fare il negro* – працювати за інших).

А.І. Смирницький створив структурну класифікацію ФО, виділивши:

1) одновершинні, 2) двовершинні і 3) багатoverшинні ФО. Кожен з цих типів ФО має свої підтипи.

1. Одновершинні.

а) Дієслівно-адвербіальні, семантичний і граматичний центри знаходяться в першому компоненті (*darsi per, averla con, farla a*).

б) Семантичний центр у другому компоненті, а граматичний в першому (*sentirsi a pezzi, dar retta*).

в) Прийменниково-іменні з семантичним центром в іменному компоненті, а іноді і відсутність граматичного центру (*a memoria, al fine di*)

2. Двовершинні.

а) Атрибутивно-іменні (*magia nera, mosca bianca*).

б) Дієслівно-субстантивні (*prendere la parola*).

в) Повтори, як еквівалент прислівників (*ora o mai più*).

3. Багатoverшинні.

а) Адвербіальні (*ogni due giorni, un giorno sì e uno no*).

Аналізуючи італійські і українські ФО, їх схожість і відмінності привели нас до певного розподілу ФО за їх походженням, семантикою та функціями в мовах. Велика кількість інтернаціональних ФО говорить про те, що існують загальнокультурні цінності і досвід європейських народів, що відображається в їх мовах.

Існують і суто національні ФО, притаманні лише італійській мові, що не мають еквівалентів в інших мовах: *legare la vigna (le vitti) con le salsicce* (досл. перев'язувати виноградник ковбасою, дефініція: марно витратити гроші, не отримуючи бажаного результату); *essere la scarpa per il proprio piede* (досл. бути туфлею, що підходить до ноги, дефініція: підходити, пасувати). Ми згадували про явище синонімії в ФО. Наведемо деякі приклади: 1. *fare un buco nell'acqua* (досл.р дірку у воді), значення: марно витратити сили, оскільки дірку у воді зробити не можливо; *gettare l'acqua sul muro* (досл. лити воду на стіну),

значення: марно витратити сили, оскільки вода на стіні не може затриматися. 2. *dirne di cotte e di crude* (досл. наговорити варених та сирих), значення: лихословити; *parlare (male) dietro le spalle di ql.* (досл. говорити погано за спиною когось), дефініція: злословити.

Наявність декількох ФО на один сюжет в українській і італійській мовах говорить про важливість цього висловлювання. ФО, будучи самобутнім явищем в кожній мові, бувають і запозиченими іншими мовами. Цей процес краще зрозуміти, звернувшись до історії розвитку окремого ФО: *fare dei castelli in Spagna* – будувати повітряні замки, мріяти (запозичено з французької мови). Французький король отримав від іспанського короля землі в Іспанії, побудував там замки. Це викликало заздрість у французьких дворян, вони теж мріяли про землі в Іспанії; *essere la quinta colonna* – бути п'ятою колоною (з іспанської мови).

На закінчення можна зробити висновок про те, що існування в мовах великої різноманітності ФН з точки зору структури, семантики функцій, говорить про важливе місце ФО не тільки в лексичній, але і в загальнономовній системі мови. Вивчаючи мову, не можна обійтися без знання його самобутньої частини лексики, створеної історією, досвідом та культурою народу – фразеології, яка робить мову яскравою, живою, експресивною і дає можливість виразити і передати все багатство людських думок і почуттів.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Селіванова О. О.* Нариси з української фразеології (психокогнітивний та етнокультурний аспекти): Монографія. – К. – Черкаси: Брама, 2004. – 276 с.
2. *Толстова О. Л.* Лінгвокогнітивні особливості соматичних фразеологізмів іспанської мови: дис. ... канд. Філол. наук: 10.02.05 / Ольга Леонідівна Толстова; Київськ. Нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. – К., 2007. – 181 с.
3. *Телия В. Н.* Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты / В.Н. Телия. – М.: Школа «языки русской культуры», 1996. – 285 с.
4. *Мордкович Э. М.* Вопросы семантики фразеологических единиц славянских, германских и романских языков. – Новгород, 1972. – Ч. 2. – 325 с.
5. *Гак В. Г.* Фразеология, образность и культура / В.Г. Гак// Советская лексикография. Сборник статей. – М., 1998. – 144 с.
6. *Кунин А. В.* Фразеология современного английского языка / А.В. Кунин. – М.: Международные отношения, 1972. – 293 с.